

AZ ORVOSTUDOMÁNY TÖRTÉNETE

A magyar nefrológia kiemelkedő alakjai: Németh András (1924–1999)

KISS Éva, GÁL György

ÖSSZEFOGLALÁS A cikk megemlékezés Németh András professzorról, a hazai dialízis és vesetranszplantáció úttörőjéről. Szerepe volt az első dialíziskészülék kialakításában, alkalmazásában, és ő végezte 1962-ben az első veseátültetést hazánkban. Annyi más úttörőhöz hasonlóan, a szakma ellenállása és a politikai erők befolyása őt sem kerülte el. A szakmai kihívások mellett tudta élvezni az életet, amatőr filmesként, szépiróként is sikereket ért el. A magyar tudománytörténet és barátai emlékezni fognak tehetségére, meghatározó egyéniségére.

Kulcsszavak: Németh András, dialízis, vesetranszplantáció

Prominent figures in Hungarian nephrology Professor András Németh (1924-1999)

Kiss É, MD; Gát Gy, MD

SUMMARY This writing is a commemoration of Professor András Németh a pioneer of Hungarian hemodialysis and kidney transplantation. He had a role in developing the first dialysis device in the early nineteen-fifty period and performed the first human renal transplantation in 1962 in the country. Like many pioneers, he had met professional resistance among his colleagues, which was compounded by strong politically motivated animosity by power figures of the period. He thereby suffered setbacks in his career such as not being able to get a chairmanship of urology he applied for. He had a personality deeply rooted in the folkways of the region of his beloved native city Szeged. He enjoyed life, good food and wine, hiking and boating on the river. He was a successful amateur filmmaker and became later an accomplished writer of some fame. He will be remembered in Hungarian medical history by his talent and achievements and by his friends as a remarkable character of his own.

Keywords: András Németh, dialysis, renal transplantation

Diaverum Dialízis Központ, Szeged

Levellezési cím:

Dr. Kiss Éva,
Diaverum Dialízis Központ,
6701 Szeged, Pf. 183,
e-mail: eva.kiss@diaverum.com

Hypertonia és Nephrologia
2013;17(3-4):149-52.

Szegeden született, egész élete, munkássága ehhez a városhoz kötődött, sírja is itt van. 1948-ban avatták orvosdoktorrá a szegedi egyetemen, majd a sebészeti klinikán kezdte el pályafutását és különböző beosztásokban ott dolgozott nyugdíjba vonulásáig (1948–1996). Először sebészetből szakvizsgázott, majd urológiából és ez utóbbi lett munkásságának legfőbb területe.

Az első hazai „műve”

Megvalósítása Németh András új iránti rendkívüli érzékének megnyilvánulása volt. *Bartrina* 1952-ben egy francia folyóiratban ismertette az egyszerű technikán alapuló művesét (rein artificial). A cikkben megadott leírás és méretek alapján egy hódmezővásárhelyi kisipari műhely készítette el a készüléket 1953-ban. Az elkövetkező öt évben a gyógyszeres kezelés kiegészítéseként akut veseelégtelenség, mérgezés miatt közvetlen életveszélyben lévő közel 20 beteg került alkalmazásra ez a művi méregtelenítő

eljárás. Az ország egész területéről származtak a betegek, akik közül 10 esetben a veseelégtelenség vérátömlesztéssel függött össze.

A relatív kis hatásfok növelésére, ikerkamra egyidejű alkalmazásával a celofán felszín sikerült megduplázni és arteriovenosus sönt segítségével a készüléket közvetlenül és folyamatosan a vérkeringésbe kapcsolni. Ennek a kezdeményezésnek folytatásaként került alkalmazásra a vérkeringésbe kapcsolható, Szegeden módosított svéd Alwall készülék, majd a kizárólag saját fejlesztésű „Szeged műve”, de ebben az időszakban Németh András már a veseátültetéssel foglalkozott.

A prioritás kérdését érdemes felvetni. A debreceni klinikára Szegedről átkerült urológus, *Mándi István* néhány eset alapján *Bartrina*-készülékkel szerzett tapasztalatairól számolt be 1954-ben, az *Orvosi Hetilapban* (Mándi, Matolcsi). A szegedi közlemények megjelenési ideje: *Z Urol* 1956, *Magyar Sebész* 1957 (Németh, Pintér, Gál). A két jelenség közötti összefüggésre nincs adat, de kétségtelen, hogy Szegeden 1953 óta rendszeresen került alkalmazásra a művesekészülék, országos elismerésben részesült, ame-

lyet az ide küldött betegek száma is bizonyít, a kezelési eljárás fejlesztése is itt történt és ez a tevékenység folyamatosra vált. Debrecenben az említett néhány eset bemutatása után Mándi nem foglalkozott tovább a témával.

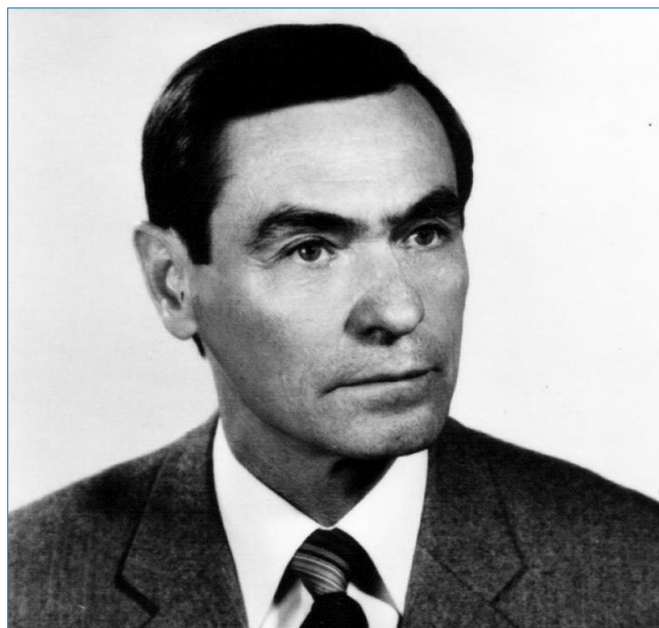
A prioritás, az első felfedezés jelentősége csökkent az utóbbi időben, hiszen közismert, hogy a világ több pontján egy időben érnek meg a felfedezés körülményei és több tényező szerencsés együtthatása kell ahhoz, hogy az konkrétan hol jelenik meg (például dinamó, telefon, gyufa, vércsoport stb.) Mindez egyáltalán nem csökkenti a felfedező különleges emberi teljesítményének értékét. Ez elmélet! A gyakorlatban még ma is sokszor kíméletlen harc folyik az elsőség elismertetéséért. A művesetémában Németh András magyarországi kezdeményező szerepe kétségtelen.

Az első hazai veseátültetés

Az 1950-es évek második felétől számítható a veseátültetési program előkészítése a Petri-klinikán. A Németh András vezette transzplantációs csoport gondosan megtervezett és kivitelezett kísérletek során kutyákon végzett sikeres veseátültetéseket, a Sebészeti Műtéttani Intézet lehetőségeinek felhasználásával. Petri Gábor professor Prágába küldte tanulmányútra *Kaiser Gabriellát*, a vradó állomás szerológusát a vesedonor/recipiens közötti immunológiai kompatibilitást szolgáló tipizálási módszerek elsajátítására. Az intenzív osztályon zsilipes steril szoba lett kialakítva a transzplantált beteg elkülönítésére. Beszerzésre kerültek az akkor külföldön is legjobbnak tartott immunosuppresszív gyógyszerek (azathioprin, kortizonkészítmények). Németh András 1962-ben fél évet töltött Londonban a veseátültetés tanulmányozására és részt vett egy emberi vesetranszplantációs műtétben. Hazaérkezése után egy hónappal megtörtént az első hazai veseátültetés Szegeden: egy krónikus veseelégtelenségben szenvedő fiatalembernek a testvére adta a vesét. A műtét után a diuresis megindult, de a közeli rokonsági fok ellenére kialakult immunológiai inkompatibilitás miatt sorozatos kilökődési reakciók jelentkeztek, amelyeket az említett gyógyszerekkel, röntgenbesugárzással sem lehetett kivédeni. Így különböző szövödmények miatt, a leggondosabb kezelés ellenére, hat héttel a műtét után a beteg meghalt.

A műtét utáni reménykedés időszakában az esemény híre kiszivárgott, majd megjelent a szegedi sajtóban és átvették az országos médiumok. Nagy volt a lelkesedés, az elismerés, a sikert megelőlegezték. Az események résztvevői interjúkat adtak, nyilatkoztak a műtétről, amely a későbbi végkimeneteltől függetlenül példa nélkül állott a magyar egészségügy történetében.

Sokan úgy emlékeznek rá, hogy az első magyar veseátültetést általános lelkesedéssel fogadták. Ez távolról sem volt így és különösen a nefrológiai-urológiai szakma volt megosztott ebben a kérdésben. Az Országos Urológiai Intézet akadémikus vezetője szakmai és etikai okokból ellensége volt a veseátültetésnek (véleményét később revideálta), a szegedi próbálkozást elítélte és korainak tartotta. Az akkori erővonalaknak megfelelően nem akart Petri

professzor ellen direkt támadást indítani, ezt a feladatot a munkatársaira bízta. A két későbbi professor az *Orvosi Hetilap* szerkesztőjéhez nyílt levelet írt, amelyben szakmai és orvostikai szempontból otromba érvekkel és minősíthetetlen színvonalon nyilatkoztak a szegedi műtétről. Az *Orvosi Hetilap* főszerkesztője (Trencsényi Tibor) a „kefelevonatot” elküldte Szegedre. Petri professor annyit el tudott érni, hogy az nem jelent meg, de a klinika irattárában talán megtalálható.

Műhiba volt, hogy már a műtét korai időszakában a róla szóló híradást a bulvársajtó szenzációvá alakította, ami az események lezajlása után lehetőséget teremtett a téma ellenzőinek, az irigyeknek, a főváros-vidék közötti rivalizálás gerjesztőinek, a mindenkori hivatásos intrikusoknak, hogy támadjanak. A háttérben álló negatív hivatalos fogadtatás évekre visszavetette a szegedi veseátültetési programot.

Az intézeten belüli prioritás is fontos kérdéssé válhat jelentős eredmény esetén, amelyre jellemző a róla szóló közlemény szerzőinek felsorolása és sorrendje, amelynek számos hagyományos formája ismeretes. Az első veseátültetésről szóló cikkben Petri professor a szerzők között a második helyre tette a nevét, amivel egyértelműen kinyilvánította, hogy elismeri a műtő sebész prioritását. A vese kivétel legfontosabb részét és a beültetést Németh András végezte. A szervátültetés alapvető feltételeit az intézet igazgatója teremtette meg, ezek: a téma jóváhagyása, a kísérletek támogatása, a szervátültetés körülményeinek megteremtése, a tanulmányutak biztosítása, a résztvevők kiválasztása és nem utolsósorban az a szuverén döntése, hogy a klinikán a műtét, az élő donorból a vese kivétele és transzplantálása elvégezhető. A műtétben való személyes részvétele nem csak az asszisztálásra korlátozódott, hanem „védőernyőt” jelentett a résztvevő személyek feje felett, amire a későbbiekben nagy szükség is volt, az előző bekezdésben ismertetett okok miatt.

A későbbi visszaemlékezésekben ezek a belső viszonylatok kisebb-nagyobb torzulást szenvedtek és különböző félreértéseket okoztak, pedig a helyzet egyértelmű volt,

amelyet az idézett dokumentum is igazolt: „Orvosi Hetilap 1963;104:2017-24. Vezércikk. Vese-homotransplantatio két testvér között. Szerzők: Németh András dr., Petri Gábor dr., Gál György dr., Altorjay István dr., Scultéty Sándor dr., Balogh Eleonóra dr., Kárpáti Ferenc dr.”

A műtét utáni időszak eseményei, a bulvársajtó által is felfokozott várakozást követő csalódás, a méltatlan szakmai támadások és alattomos intrikák súlyos válságot váltottak ki, valami „eltört” Németh András lelkében, amelynek mélyreható és tartós következményei lettek. Megszűnt benne az a pionír lelkesedés, amellyel a transzplantációs kutatócsoportot vezette, ahogy a klinikai munka mellett végezték az igényes technikájú kísérletes műtéteket, az operált kutyát, beteget megillető megfigyelésben, kezelésben részesítették és az első, átültetett vesével élő korszak kutyát büszkén sétáltatták, ajnározták, totemállatként ünnepezték. A tudományos kutatás számára példaértékű modell megszűnt, a tartózkodó távolságtartás megmaradt. Ezt akár érthetetlennek tarthatja a közember, aki a kellemetlenségeket lerázza magáról, de az autonóm személységet más törvényszerűségek irányítják, ugyanazt az eseményt nem tudja megbocsátani sem a környezetének, sem saját magának, sem a sorsnak. Ez volt az első veseátültetés egyik súlyos, hosszú távra kiható következménye.

A történelmi igazsághoz tartozik annak megemlézése, hogy az elkövetkező években még néhány veseátültetést végeztek a szegedi klinikán, ezek között az első cadaverve-seátültetés is szerepelt, de volt ismét élő donort (apa/fiú) alkalmazó transzplantáció is. Ezek a beavatkozások sajnos tartós eredményt egy esetben sem eredményeztek. Ezzel szemben gyógyírt és nagy megtiszteltetést jelentett, hogy Németh András, meghívott szakértőként, részt vett az első „kelet-németországi” sikeres veseátültetésben, amelyet a hallei urológusprofesszor (Rockstroh) végzett.

A tárgyilagos elismerés mellett fájó szívvel lehet megemlíteni, hogy az első hazai veseátültetés után miért nem Szeged lett a fejlesztés bázisa és az országos elterjesztés végrehajtója? Ez a variáció akkor lett volna reális, ha az első transzplantáció a beteg tartós túlélését eredményezte volna. Történelmietlen kérdés, hogy mi lett volna, ha másképpen történik valami, de a tanulságok elemzése nélkül nincs sok értelme a történelemnek. A tudomány és az orvosi technika akkori állása szerint a szegedi műtét a lehetetlen megkísérlése volt és valójában nem lehetett várni, hogy ez a legnagyobb elismerésre méltó és önmagát minősítő első próbálkozás azonnal tartós sikert fog eredményezni. Szomorúan lehet megállapítani, hogy az események alakulása miatt egy nagy lehetőség maradt kihasználatlanul.

Vigasztalásként szolgálhat, hogy néhány évtized elmúltával a nefrológiai-urológiai szakma egyre jobban elismeri az első hazai veseátültetés jelentőségét. A XX. századot a szakértők a „szervátültetés századaként” tartják számon és a szegedi sebészeti klinika ennek élvonalához csatlakozott, hiszen az első magyar veseátültetés az addig Közép-Európában végzett 30 transzplantáció egyike volt. Németh András a szervátültetés magyar pionírja, akire méltán büszke a Szegedi Orvostudományi Egyetem, Szeged város és az egész ország.

Az új iránti érzékét szakmai területen nemcsak a műve-, illetve a veseátültetés-témák telitalálatként való kiválasztása bizonyította. Ezekon kívül az urológiában számos kezdeményezés fűződik Németh András nevéhez: a vesemedence, az ureter különböző plasztikai műtétei, a húgyhólyag pótlása izolált vékony-, illetve vastagbélszakasszal, a Seldinger-technikával végzett arteriográfia alkalmazása az urológiai diagnosztikában stb.

Néhány kiemelkedő szakmai elismerés, városi és állami kitüntetés elégtételül szolgálhatott élete végén Németh András professzornak.

„A vezéregyéniség”

Óvodás-, iskoláskorban már félreismerhetetlenül megjelenik ez a tulajdonság, aminek birtokosa volt Németh András. Benne a közösségteremtő erő szervezési képességgel párosult, amely megnyilvánult akár klinikai osztály, kutatócsoport vagy amatőr filmkör kialakításáról volt szó.

Évtizedeken keresztül elismert vezetője volt egy motorcsónakos családi társaságnak, amelynek 50-60 fős tagsága a legkülönbözőbb társadalmi körből származott (értelmiségi, iparos, tisztviselő, művész, párttitkár, jezsuita pap...) és békésen megfértek egymás mellett, akiket csak a Tisza iránti szenvedélyes szeretet tartott egyben. Különleges és kivételes társadalmi jelenség volt ez abban az időben.

A legjobb értelemben vett „férfias” személyisége volt, nem tűrte a megaláztatást. Az egyik alkalommal Kisteleken esküvői menetbe szorult az autójával és részeg fiatalok dobolni kezdték az autót tetején. A következményekre való tekintet nélkül kiszállt a kocsiból, mire a határozott fellépésre a fiatalok (szerencsére) elvonultak. Egy nyáron a Tisza-parti tábort éjszaka huligánok támadták meg, a sikeres védekezést Németh András vezette.

1956-ban orvoscsoporthoz szervezett, hogy szükség esetén Budapesten segítsenek a sebesültek ellátásában. Erre nem került sor, de a hatóságok ezt félreértelmezték. Németh András sem akkor, sem később nem követett el olyant, ami törvénybe ütközött volna. Ennek ellenére 1962-ben a „nyugati” kiutazási engedélyt csak Petri professzor hathatós közbelépésével sikerült megszerezni. 1973-ban a debreceni urológiai tanszékre nyújtott be pályázatot, amelyet minden szakmai fórum támogatott, de politikai okokból elutasították.

„Az őstehetség”

Németh Andrásra jellemző volt ez a kifejezés, ami számos területen nyilvánult meg. Egyetemi hallgató korában atletizált és országos harmadik helyezést ért el rúdugrásban. Az NB I-es röplabdacsapat tagjaként sportolt 1954-ben. Egy időben szenvedélyes amatőr fotós volt, néhány képét fotókiállításon is szerepeltették. Megalapítója volt a szegedi amatőrfilm-klubnak. Számos kitűnő orvosi oktató- és dokumentumfilmet (*A pék, A szobrász*) készített. Rövid

Legfontosabb életrajzi adatok, művek

Tudományos fokozat:

- A veseátültetés. Kandidátusi értekezés, Szeged, 1966. 205 oldal
- Az orvostudomány kandidátusa, 1969

Társasági tagságok:

- Magyar Sebész Társaság 1948–1990
 - Magyar Urológusok Társasága 1954-től
 - European Dialysis and Transplantation Association 1966-től
 - A Magyar Írószövetség tagja 1997-től
 - A Magyar Amatőrfilm Szövetség alapító tagja 1960-tól
- elnöke 1966-ban

Kitüntetések:

- Kiváló újjító, bronz fokozat, 1961
- Pro Urbe – Szeged, 1997
- Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikereszt, 1998
- A Szegedért Alapítvány tudományos kuratóriumának díja, 1999

játékfilmjei közül a humoros „Ülés, avagy értekezlet” a monte-carlói amatőr filmfesztiválon díjat nyert 1978-ban.

Tehetségének sokoldalúságát bizonyítja, hogy mesterfokú szakács volt, akár valamilyen süteményről, vagy 50 személyes bográcsgulyásról volt szó. Ismerte és szerette a jó ételeket. Angliai tanulmányútjáról hazatérve megállt Bécsben, hogy a maradék valutáját elköltse. Egy jó vendéglőben a főúrral aprólékosan megbeszélte a menüt az aperitívtől kezdve a kávéig, az ételek elkészítésének szempontjait, a hozzá illő italokkal. Felfedezték benne a szakembert, két pincér szolgálta ki és a jelenet hasonló lehetett, mint a Krúdy által felejthetetlenül leírt Szindbád-ebédelés.

Nyugdíjaskorában mindannyiunk meglepetésére íróként jelentkezett. Elbeszélései, regényei több kiadást értek meg. Önéletrajzi elemeket tartalmazó írását az ország egyik legkitűnőbb színésze, Gábor Miklós olvasta fel a rádióban, több részletben, amelyeket sok százezer hallgató várt minden héten. Néhány novellájában nagy szeretettel állított emléket a „szögedi emböröknek”.

Epilógus

1962-ben az akkor emigrációban élő költő, Faludy György Londonban találkozott a fiatal Németh Andrással és őt a szegedi Kakukk Marcinak nevezte. Találó megfigyelés, mert „Bandi/Bandi bácsi” nem volt mindennapi ember. Volt benne valami mesészerű, mint amikor a „legkisebb fiú” rácsodálkozik a világra és elindul, hogy meghódítsa. A mesében a hősök mindig győznek, a valóságban sokszor a körülmények erősebbek. Németh András szögediesen szólva: egyszer „mögfogta az Isten lábát” és az első hazai veseátültetéssel beírta a nevét az orvostörténelem pionírjai közé.

Köszönetnyilvánítás:

Köszönetünket fejezzük ki dr. Némethné Birkás Mártának az életrajzi adatok, fényképek rendelkezésünkre bocsátásáért.

Tudományos közlemények száma: 67, ebből a legfontosabbak:

- Németh A, Pintér I, Gál Gy.* Eine einfache Kunstniere. (Az első magyarországi műve és alkalmazása). *Z Urol* 1956;49:535-45.
- Németh A, Pintér I, Gál Gy.* Szakaszos vérdialízisra szolgáló egyszerű eszköz (u.n. „műve”). *Magyar Sebészet* 1957;10:175-82.
- Gál Gy, *Németh A.* Vérkeringésbe kapcsolható, hazai előállítású „műve”. *Orv Hetil* 1960;101:765-9.
- Gál Gy, *Németh A.* The significance of the absolute eosinophil count in acute uraemia. *J Urol* 1960;83-86:2-6.
- Németh A, Petri G, Gál Gy és mtsai.* Vese-homotransplantatio két testvér között. (Az első magyarországi emberi veseátültetés). *Orv Hetil* 1963;104:2017-23.
- Ormos J, *Németh A.* Morphologische Beobachtungen bei der menschlichen Nierentransplantation. *Virchows Arch Path Anat* 1964;337:395-406.
- Németh A.* A veseátültetés. Kandidátusi értekezés. Szeged, 1966. 205 oldal.
- Németh A.* Hazai emberi veseátültetések tapasztalatai az immunsuppressiók kezelése terén. In: Petrányi Gyula, Petrányi Győző, Benczúr M, Jánossy Gy. *Transplantatio immunologia.* Budapest: Akadémiai Kiadó; 1971. p. 195-204.
- Németh A, Kapros K, Baradnay Gy és mtsai.* Egyszerű kísérletes vesetárolás 24, illetve 48 órára. *Orv Hetil* 1972;113:2279-80.
- Németh A.* Vizsgálatok 5 évet túlélt húgyhólyagrakos betegekben, radicalis műtét és bélel történt hólyagpótlás után. *Orv Hetil* 1974;115:1827-9.
- Németh A.* Urológia. Egyetemi jegyzet. Szeged: Fővárosi Nyomda; 1978. 369.
- Németh A.* A nem specifikus gyulladások. In: Az urológia válogatott fejezetei. 1. köt. Szerk.: Magasi P. Budapest: Petőfi Nyomda; 1977. p. 123-90.

Szépirói munkásság:

- Tétova esztendő* (önéletrajzi regény). Budapest: Magvető Kiadó; 1988. 324 oldal.
- Nemzetőr voltam Szegeden* (emlékezés). Szeged: DÉMÁSZ Nyomda; 1991. 42 oldal.
- A SZOTE Sebészeti Klinika Urológiai Osztályának története.* – Az urológia négy évtizede Szegeden. Szerk. Scultéty Sándor, Szeged, 1994. SZOTE Ny. 49-69. oldal
- Tétova esztendő* (önéletrajzi regény, 2. kiadás). Szeged: Agora Print Kft.; 1996. 324 oldal.
- A nap szembenéz a holddal* (novellák). Szeged: Agora Print Kft.; 1996. 284 oldal.
- A bogaras sebészorvos* (elbeszélés). – Sorsfordítók. 23 orvos legszebb történetei. Szerk. Gerencsér Zs, Gion S. Budapest: Littera Nova; 1996. p. 66-71.
- Fapados vakbél* (elbeszélés). – Sorsfordítók. 23 orvos legszebb történetei. Szerk. Gerencsér Zs, és Gion S, Budapest: Littera Nova; 1996. p. 154-62.
- Az elhagyott hadikórház.* Rádiójáték, 1996. Ismétlés: 1997.
- Senki katonája.* Rádiójáték, 1997. Ismétlés: 2001.
- 79 nap remény.* Az első magyar veseátültetés története. Szeged: Bába és Tsai Kft.; 1997. 120 oldal.
- A kopott nyaklánc* (novellák). Szeged: Bába és Tsai Kft.; 1998. 271 oldal.
- Mostohafiai* (Emberi történetek). Szeged: Bába és Tsai; 1999. 192 oldal.

Díjnyertes filmek:

- Szívűtét* (film, 1961). IX. Amatőrfilm Seregszemle, Különdíj, 1961.
- Még egy ember* (film, 1964). Országos Amatőrfilm Fesztivál, 3. díj, 1964.
- Fortitudo* (film, 1965). Országos Amatőrfilm Fesztivál, 3. díj, 1965.
- Ülés, avagy értekezlet* (film, 1966). 1. Országos Amatőrfilm Fesztivál, Aranydíj, 1966. 2. Amatőrfilm Fesztivál, Rapallo, Különdíj, 1967. 3. Nemzetközi Amatőrfilm Fesztivál, Nizza, Különdíj, 1970.
- A pék* (film, 1967). 1. Országos Amatőrfilm Fesztivál, Nagydíj, 1967. 2. I. Országos Néprajzi Filmszemle, Arany Oklevél, 1968.